

SANG

Særnummer • 2023
Proceedings fra "100 år med højskolesang"

Sang

Særunummer:
Proceedings fra "100 år
med højskolesang"

2023

Redaktion Lea Wierød Borčak
Uffe Holmsgaard Eriksen
Fedja Wierød Borčak

Adresse Skejby Vænge 289, DK-8200 Aarhus

Mail redaktion@tidsskriftetsang.dk

Hjemmeside www.tidsskrift.dk/SANG

ISSN 2597-0518

Om tidsskriftet Tidsskriftet SANG er et forum for kritisk refleksion over sang som udtryksform. Vi bringer både forskning i og formidling om alle typer af sang fra alle faglige vinkler.

Manuskript SANG modtager mange typer indlæg, f.eks. artikler, anmeldelser, interviews og kommentarer. Se <https://tidsskrift.dk/SANG/about/submissions>.

Forsidefoto Lea Wierød Borčak

Støtte Tidsskriftet støttes af Statens Kunstfond.

Hvad er fællessangens fremtid?

Rundbordsdiskussion til 100-års jubilæumsseminar for *Højskolesangbogens Melodibog*

Af Lea Wierød Borčak

5. december 2022 afholdt Videncenter for Sang, Grundtvigsk Forum og Center for Grundtvigforskning i fællesskab et jubilæumsseminar i Vartov, København, i anledning af 100-års jubilæet for *Højskolesangbogens Melodibog*, som udkom første gang i 1922. Seminaret blev afsluttet med en rundbordsdiskussion med fokus på fællessangens status idag – og dens fremtid. Hvad er der af muligheder og udfordringer for fællessang nu og i fremtiden? Under diskussionen tegnede der sig nogle temaer, som opsummeres i det følgende.

FÆLLESSANG – TOP-DOWN ELLER BOTTOM-UP?

En tilbagevendende problematik på seminaret var spørgsmålet om, hvorvidt fællessangen skal styres ”oppefra” eller snarere vokse vildt og komme ”nedefra”, fra folket selv. Ingrid Ank fra Grundtvigsk Forum påpegede, at det, som redaktionen på 1922-Melodibogen gjorde, aldrig ville finde sted i dag. At 4 mennesker (melodibogens redaktører, red.) gik sammen og definerede fællessangens æstetik helt hånd-

fast, ville være utænkeligt i dag, hvor man snarere ville basere det på en rundspørge eller anden mere empirisk research.

Foredragsholder og forfatter Line Rishøj henledte opmærksomheden på komponisten Heinrich Nutzhorn, som også har udgivet en melodibog, der knytter sig til *Højskolesangbogen*. Nutzhorn omtaler i denne bog det, han kalder ”omsyngningsproblemet”. Altså det, at folk indstuderer sangene ”forkert”, hvilket man så møjsommeligt skal vænne dem af med igen. Thorvald Aagaard har ligeledes talt om, at det er et Sisyfos-arbejde at være højskolelærer, fordi ud af 100 sange synges de 95 forkert. Aagaard, som var elev af Nutzhorn, prøvede virkelig at gøre noget ved elevernes unoder og havde sangtimer med dem med dirigentstokken kørende, fortalte Rishøj.

Rishøj bemærkede endvidere, at udvalget for den 19. udgave af *Højskolesangbogen* prøvede at lave den mest muligt demokratiske proces med den såkaldte ”sangindsamler”, hvor alle kunne sende sange ind. Det var dog kun demokratisk i teorien, for mange blev kedede af, at man skulle sende sange ind *med* melodier. Mange vidste slet ikke hvor de skulle finde noder. På den måde var det alligevel ikke inkluderende.

Behovet for kuratering af gode sange

Endelig pegede Rishøj på, at der for nylig er opstået diskussion om, hvorvidt vi skal have en database med *alle* danske sange. Kurt Finsten, forstanderen for Krabbesholm Højskole, har for eksempel plæderet for det. Men netop i denne tidsalder, hvor alt er tilgængeligt for os konstant, er det vigtigt at vi har noget kurateret indhold, påpegede Rishøj. Vi er nødt til at have en selektion af sange med en vis kvalitet. Rishøj sammenlignede sangsituationen med streamingtjenester som Netflix: Vi kan ikke *scrolle* hele Netflix igennem, hver gang vi vil se en film, så vi tyr til top-10. Det samme, når den nye generation lytter til musik. Her finder man ofte playlister såsom ”singing in the shower” eller ”happy Sunday” i stedet for at skulle tage stilling selv. Det er nemmere at få nogen til at bestemme – eller kuratere – hvad man skal synge.

Mellem tradition og fornyelse – én sangskat for alle?

Diskussionen kom ind på spørgsmålet om forandringer i musikalsk stil og smag, nye genrer som popsanges plads i ”sangskatten” samt

bevægelsen fra en nodeskrift-baseret til en mere mundtlig/auditiv overlevering af sange.

En ung musikstuderende, som var med til seminaret, mente, at for den yngre generation er sanggenrer blevet noget, man ikke rigtigt forholder sig til. I dag er der så mange typer af musik og musikalske udtryk, at genrespørgsmål spiller en mindre rolle. Singer-songwriteren Carl-Emil Petersen har for eksempel nok ikke lige kigget til Schulz eller Weyses, da han skrev "Frit Land", som er blevet en fællessangsnklassiker. Det har været nogle andre kunstnere, der har påvirket ham. Carl-Emil Petersen kan ses som symbol på, at ikke blot er det blevet meget let at opsøge musik, det er også blevet let at *lave* musik selv. Den teknologiske udvikling har gjort, at enhver for under 1000 kr. kan indspille musik og få det ud til masserne. Så udover at det er blevet lettere at få musik ind, er det også blevet lettere at få musik ud, påpegede den studerende.

Hvem er Højskolesangbogen egentlig til for?

Professor i musikvidenskab Michael Fjeldsø sluttede sig til denne beskrivelse af foranderligheden i musikkulturen: Der sker hele tiden små ændringer, som man først opdager efter lang tid. Noget, vi slet ikke kunne forestille os for 20 år siden, er virkelighed i dag, påpegede han. Og alligevel forestiller vi os, at fællessangskulturen er langt mere statisk, end den er. Vi taler om *Højskolesangbogen* som om den er *en ting*. Men 90 procent af sangene er ikke de samme som for 100 år siden. Det er interessant, at kulturelle forandringer kan opleves som en kontinuitet.

Endelig berørte Fjeldsø et spørgsmål om *Højskolesangbogens* appel. Hvem henvender bogen sig egentlig til i dag? På sin forside retter den sig mod højskolerne, og de skal selvfølgelig også først og fremmest kunne bruge den. Dernæst retter den sig også mod forsamlingshuse, venstrevælgerforeninger og SF i Rødovre, som vi jo godt ved også har *Højskolesangbogen* stående, sagde Fjeldsø. Og så er der endelig denne lidt abstrakte forestilling om, at *alle folk* skal kunne synge fra *Højskolesangbogen*. Så hvem er bogen rettet mod? Der er både en konkret og en abstrakt brug – en idealforestilling og en virkelighed.

En ung musikstuderende sluttede sig til diskussionen om, hvad der skal være formålet med *Højskolesangbogen*. Skal det bare være en fysisk database over alle de danske hits gennem tiden, eller skal det faktisk være en brugsbog, som er tilgængelig og let at synge fra? Det er der åbenbart delte meninger om, påpegede den studerende og hilste velkommen, at vi tager en diskussion om, hvilke aspekter af sangbogen

der potentielt kan virke socialt ekskluderende: Noder kan for eksempel også være meget begrænsende og for nogle endda intimiderende, hvis man ikke mestrer nodelæsning.

1922-melodibogen kodificerede dansk fællessang

Endvidere påpegede Fjeldsøe – i tråd med seniorredaktør Bjarke Moes foredrag på seminaret – at Melodibogen fra 1922 blev skelsættende, fordi den for første gang kodificerer fællessang på én bestemt måde. Hvis man ikke synger, ligesom der står i melodibogen, så ved man i det mindste, at man *burde* have sunget, som der står i melodibogen.

Med henvisning til en artikel af Henrik Marstal, der har beskrevet *Højskolesangbogen* som en slags massemedie, påpegede Fjeldsøe, at ligesom Danmarks Radio fra 1920'erne og frem fik hele Danmark til at høre, hvordan rigsdansk burde lyde, så blev *Højskolesangbogens Melodibog* et sted, som alle kan se hen til og finde ud af, hvordan de burde spille og synge disse sange. Nu er der én udgave, som er blåstemplet.

Pop-heterofoni: En ny sound i fællessang?

Men måske er der tegn i tiden på opbrud i denne nu hundrede år gamle kodificering af den rette fællessangslyd? Flere gange under diskussionen kom det i hvert fald til overfladen, at en ny generation af unge synger andre genrer og lærer andre sange på nye måder – og at alt dette er ved at finde sin vej ind i fællessangspraksissen. Klassisk sopran Anna Wierød bemærkede, hvordan hun som professionel sanger ikke kan lade være med at tænke, at det er ”forkert”, når en hob af mennesker synger en Anne Linnet-sang uden at være i nærheden af at ramme tonerne samtidig. Men de syngende er jo ligeglade, bemærkede Wierød; de synger sangen, sådan som de synes, de har hørt den, og er i øvrigt tilfredse med lyden af det. Og det fungerer.

Musiker og sundhedsforsker Lasse Skovgaard tilføjede, at han som garvet sangvært har lagt mærke til, at en sang som Leonard Cohens ”Halleluja” sjældent bliver valgt til fællessang – måske netop fordi den eksisterer i så mange versioner, at det er svært at blive enige om en måde at synge den sammen på. Så Skovgaard rejste spørgsmålet: Kan det trods alt blive for heterofont? Skal man dog have et vist mål af rytmisk fælles præcision, når man synger fællessang – for at det fungerer?

Unge i dag lærer sange auditivt

En anden ung musikstuderende bemærkede følgende: Der er en dyb kløft mellem den ældre, nodebårne sangtradition og så den praksis, unge har i dag, som er langt mere auditivt båret. De nyere sange, som primært indlæres gennem lyd, rammer ikke alle landets aldersgrupper i kraft af, at nogle (de unge) kender dem meget bedre end andre, og de er sværere at tilegne sig på skrift. Det ville være en skam, hvis det diskvalificerede dem som fællessange.

Det er meget vanskeligt i 2022 at skrive en sang, som rammer alle landets sociale segmenter, bemærkede den studerende endvidere. Der er helt sikkert nogle få sange, som vi alle sætter pris på på tværs af aldersgrupper. Men hvis der skal nye sange ind, som skal have et liv, og hvis forskellige segmenter skal lære af hinanden, så må vi ikke problematisere for meget, at nogle sange for eksempel egner sig dårligere til at indfanges på nodeskrift, mente den studerende. Selvom en sang som "Frit land" er svær at lære fra noder, er der jo andre måder, man kan tilegne sig den på. Man kan synge den flere gange, måske finde den på YouTube etc. Hvis man diskvalificerer sange, fordi de er svære at skrive ned på noder, så er der en stor gruppe af potentielle højskolesangbogsforbrugere i nyere generationer, som ikke kan identificere sig med udvalget af sange.

Hvad er vigtigst – ord eller musik?

Lasse Skovgaard påpegede, at projektet for "de fire store" (redaktørerne af 1922-melodibogen, red.) jo i høj grad var at skrive melodier, der underbyggede og fremhævede teksten. For musik kan jo også blive så lækker og fylde så meget, at teksten træder i baggrunden. Nogle af de nye popsange er superlækkert "popsnedkeri", påpegede Skovgaard. Det er næsten kommet så vidt, at mange mennesker ikke aner hvad de synger – de synes bare melodien er lækker. Er der ikke en teoretisk mulighed for, at man går for langt, spurgte Skovgaard retorisk. At musikken bliver så god, at teksten træder i baggrunden? Det samme gør sig gældende, hvis popmusikken bliver for udfordrende. Så kan det hele komme til at handle om at ramme synkoperne samtidig. Det tager 20 minutter at indstudere en Gnags-sang, og man bliver helt vildt glad, når man endelig kan rytmen sammen – men det er vel ikke målet med en fællesang? At man skal bruge så lang tid på at lære at følges ad? Der er nogle modsatrettede tendenser i nutidig fællessangskultur, som nærmer sig andre genrer såsom korsang. Det tager nogle gange fokus væk fra teksten, mente Skovgaard.

Andre pegede samstemmende på, at det er et skråplan med for mange popsange, som ikke har poetisk tyngde. Det er fint at få den unge generation med og at have diversitet i sangkulturen. Men der er også en risiko for, at det bliver slagsange og volumen det hele. Og hvor bliver så poesien og dannelsen af? Vi skal være opmærksomme på, hvad det er for nogle ord, vi synger, så det bliver dannende og ikke forførende.

Ingrid Ank påpegede, at alle melodier – selv Laubs – kan få én til at glemme teksten. Melodier er lidt som tupperware-bokse for tekst, mente Ank: De fleste af os synger bare derudad, lægger måske mærke til en linje her og der – ”Jeg stormed’ ud og købte øl”, for eksempel – men ellers får vi ikke ret meget med. Nogle sangtekster er virkelig komplicerede og dybe; vi lægger bare ikke mærke til det, mens vi synger.

Inklusion og eksklusion i fællessang

Der blev fra flere sider peget på vigtigheden af, at vi vedbliver med at træne vores stemmer. Hvis vi har mistet evnen til at synge høje toner, er det, fordi vi ikke har trænet stemmen. Der blev draget paralleller til fysisk træning såsom løb, som også skal holdes ved lige for ikke at blive dårligere. En ældre deltager fortalte, hvordan hun i 1970’erne og 80’erne som ung lærer blev kritiseret for at synge højt: ”For Poul Kjøl-ler havde lært os, at man skal synge lavt. Det var skabagtigt at have en stemme, der lå i et naturligt leje”, erklærede hun. Konklusionen var, at det skal være legalt at pleje stemmen. Det er ærgerligt, hvis ikke vi får holdt stemmedannelse som disciplin ved lige.

Hertil kommenterede Lasse Skovgaard, at det i bund og grund er et spørgsmål om eksklusion og inklusion. I lighed med flere andre tog Skovgaard idrætsmetaforikken op: At synge er som at løbetræne, så derfor skal man træne sin stemme. Modargumentet ville dog være, mente Skovgaard, at hvis man er inviteret til en fødselsdag, så sætter man heller ikke alle gæster til at løbe ti kilometer. Man siger: Kom, lad os gå en tur. For folk kommer med det, de har – vi kan ikke forvente, at de har løbetrænet inden de kommer. Vi er dem, vi er lige nu – lad os finde en fælles aktivitet, alle kan være med på. Mange føler sig jo ekskluderet, hvis vi sætter an i det høje toneleje, hvor sangen ”burde” have ligget for en trænet stemme.

En ung studerende bidrog med en anekdote om, hvordan det er som ung at være en ”outsider” i forhold til fællessangstraditionen: ”Jeg voksede ikke op med fællessang, men den kom lige pludselig i 7. klasse.

Og så pludselig skulle man stå nede i fællessalen med akne og stemmeknæk sammen med en masse små børn og synge "sol-sikkeeee" (børnesang, mel. af Klaus Brinch 1986, tekst af Halfdan Rasmussen 1967, red.). Den studerende påpegede, at hvis vi skal have gang i fællessangstraditionen igen, så kommer det ikke til at være let i begyndelsen, for der er mange, det ikke falder naturligt for. Og vi kan ikke nødvendigvis regne med, at noder er det bedste indstuderingsredskab.

Stemmeskam og syngedannelse

Flere deltagere påpegede, at det er problematisk, at sangene i sangbøgerne hele tiden sættes ned tonelejemæssigt. Anna Wierød bemærkede, at dem, der taber mest derved, er børnene: De er mindre, de har kortere stemmebånd, de kan simpelthen ikke synge så dybt. Børn skal jo gerne lære fællessang i skolerne, men når sangen starter med et forspil, der ligger så dybt, at børn ikke kan komme derned, så forfatter de intuitivt, at det ligger forkert for dem. Derfor synger de i stedet på den tone, de nu lige kan ramme, og så får de slet ikke lov til at lære at ramme tonerne rigtigt.

Det synspunkt støttede musikhistoriker Sten Høgel op om: Som foredragsholder har han været rundt i landet og blandt andet vist, hvor højt tonelejemæssigt historiske sange oprindeligt lå. "Nu vågne alle Guds fugle små" (Ingemann/Weyse 1837, red.) begyndte for eksempel oprindeligt på det høje es – og det altså i en sang skrevet til børn. Problemet i dag, som Høgel så det, er, at vi ikke er sangvante. 1922-melodibogen befandt sig endnu i romancetraditionen, hvor sangene svingede op i det høje og ned i det dybe. Men når sangene sættes ned, er der kun nogle få toner, der stikker op i det høje, og så trænes de høje toner ikke. Det stadig dybere stemmeleje ses også afspejlet i dagens solistiske musikkultur. En stor kunstner som Anne Linnet synger meget dybt, påpegede Høgel; derfor appellerer hendes sange heller ikke til folk om at synge højere. Det er simpelthen en hel syngemåde – en sangdannelse – der er gået tabt.

Lasse Skovgaard leverede hertil et modargument, idet han nok en gang påpegede, at der er et vigtigt pragmatisk element i fællessang. *Højskolesangbogen* er ikke primært skrevet til børn, men til voksne. Situationen i dag er ganske enkelt sådan, at hvis ikke sangene ligger dybt nok, er der mange voksne, der står af og ikke synger med, sagde Skovgaard. Eller, for kvindernes vedkommende, lægger sangen en oktav ned. Der er også et spørgsmål om rent faktisk at få folk til at synge, og når de er uvant med at synge høje toner, vil det virke

afskrækkende på dem. Derfor er det ikke nødvendigvis dårligt at starte et sted, hvor folk føler sig trygge, og så kan man puffe den opad.

Skal fællessang altid være kulturarvsformidling?

Endnu en ung studerende, der var med til seminaret, påpegede en konflikt mellem dannelsesaspektet og inklusionsaspektet i fællessang. For rigtig mange mennesker i dag er fællessang den eneste måde, de selv er aktivt musikudøvende, bemærkede vedkommende. Derfor bliver vi nødt til at indse, at sang er et meget sårbart instrument – det er vigtigt, at vi først og fremmest giver unge mennesker *gode oplevelser* med at synge. At ingen for eksempel føler sig fremmedgjort i fællessangssituationen. Derfor er det i første omgang vigtigere, at vi fokuserer på at have et bredt, diversitets og inkluderende sangudvalg – også sange, som man kan synge uden at være sangtrænet. Det må i første omgang stå over hensynet til, at sangudvalget skal være dannende på unge mennesker og introducere dem til sangskatten som kulturarv.

Seniorforsker og formidler Lea Wierød Borčak tog denne tråd op ved at pege på, at der her er to ganske modsatrettede anskuelsesvinkler på spil. I de to anskuelser på fællessangskulturen vender mål og middel modsat: Enten mener man, at sangene er der, for at vi kan komme til at synge, eller også synger vi for at bevare sangene. Enten er sangene målet og syngningen midlet – eller omvendt. Det bliver tit fremført i debatter om sangkulturen, at vi skal synge, for at sangene i vores danske sangskat ikke bliver glemt, påpegede Borčak, og det er rigtigt, at sange, der ikke synges, bliver glemt. Men i det øjeblik vi gør bevaringen af sangene til formålet med at synge, så flytter man fokus til sange som kunstværker og væk fra handlingen at synge.

Arven fra 1922

Bjarke Moe tog afslutningsvis diskussionen tilbage til Melodibogen fra 1922: Vi har en meget tung arv herfra, fordi vi af ”de 4 store” fik at vide, at vi skulle synge rigtigt, kønt, i takt. Det har gjort, at der er kommet en blufærdighed om det at synge. Hvis ikke vi kan leve op til idealerne, så vælger vi ikke at være med. Så er vi ekskluderet fra fællesskabet, bemærkede Moe og foreslog, at vi slog blikket endnu længere tilbage i sanghistorien. For fællessang var jo ikke noget, der opstod fra den ene dag til den anden. I reformationstiden var der

nogle professionelle, der sang for, og så måtte folk følge med, som de nu kunne. "Luther mente, at det vigtigste er, at man synger med i hjertet," bemærkede Moe og fortsatte: "Det tror jeg fortsat er vigtigt: Det at synge sammen er det afgørende. Det er mindre vigtigt, *hvordan* vi synger sammen."